

ADITZOINA IOANES LEIZARRAGAGAN

Esther Zulaika Ijurko

75. urteurreneko ospakizunak direla-eta, Euskaltzaindiak XIII. Biltzarrean parte hartzeko egin digun gomitea eskertu nahi genuke, parada egokia eman baitigu txosten honen izenburuan bertan jasotzen denaren berri, labur bada ere, zuenganatzeko.

Jakitun gara egun euskal aditzaren esparruan azterkizun diren hainbat alderitarik aditzoinarena bat baino ez dela, ez horratik garrantzi gabekoa, euskaraz aritzen nahiz egin nahi duen edonorentzat bederen.

Horrexegatik, euskarazko aditzoinaren formazko azterketa hautetsi dugu aztergai, eta mugarría loanes Leizarragagan ipini, beskoiztarrak bere itzul-lanean darabiltzan moldeek egungoen finkatzean argi-izpiren bat edo eman dezaketelakoan.

Ezertan hasi aurretik, bihoaz ohar pare bat erabili dugun *corpusari* buruz. Leizarragaren lanean ageri diren aditz guztiak bilduta izanagatik, zenbaitetan aditzoin moldearen adibiderik kausitzerik ez dugu izan. Halakoak gure azterketatik kanpo utziko ditugu, edota, gehienez ere, beste aditzen baten jokabidea zehaztean lagungarri gertatu izan direnean, bidenabar aipatuko.

Bestalde, emango ditugun aditzoinen adibide guztiak ez dira adizki perifrastikoen erabilerara mugatuko. Batzuetan, halabeharrez, bestelako egituretara jo behar izango dugu, *aditzoina+eraci* gisako moldera esaterako, diogunaren erakusgarri bakarra halakoetan baino aurkitzerik izan ez dugunean. Orobat, aditz-izeneko moldeak ere behin baino gehiagotan hartuko ditugu ahotan, aditzoinaren forma finkatzeko irizpide izan daitezkeela uste baitugu (zenbaitetan ez erabakigarria, halere).

* * *

Aspektu burutua edota partizipioa adierazteko ezaugarri morfologiko ezberdinak agertu ohi dira adizkietan. Oro har, hiru multzotan banatzen dira: *-tu/-du* marka dutenak, *-i* amaikoak eta marka ageririk gabekoak (1). Leizarragak darabil-

(1) Euskaltzaindia (1987:115h, 1993:256).

Schuchardtek (1923:41h) bi sail bereizten ditu, *-tu* marka (berriena) dutenena batetik, eta gainerakoena bestetik:

“Los participios en su formación se agrupan en dos clases principales:

1.ª Una más moderna con terminación románica *-tu* (después de *l* y *n* hace *-du*), que

tzanetara mugatuz, multzo bakoitzean sailka daitekeen aditz orok, ordea, ez du jokabide bat bera aditzoinaren eratzean.

1. **-tu/-du** saileko aditzak

1.1. **-tu/-du** amaiko aditzetarik gehienetan aditzoinak marka hori gabeko forma izan ohi du. Adibidez: **guel***di*, **har**, **sar**, **sor**, **hauta**, **harrapa**, **agor**, **pensa**, **vez***ti*... Halaz ere, badira ondarrean **-t** gordetzen dutenak ere. Ondoren emango ditugun azpisailetan bildu ditugu Leizarragaren lanean aurkitzen ahal diren era honetako aditzoinak.

Gramatika-kategoria ezberdinetatik sortutako aditz eratorrietan jokabide bateraturik ez da. Horrela, oinarriak amaiko **-t** hori berezkoa duenean, aditzoinean ere gorde egiten da. Adibidez: **ausart** (Mc 15, 43) (2), **bat** (Lc 8, 27; Io 4, 51), **berant** (Act 9, 38) (3), **lekat** (Catech 1358-6), **orhoit** (Mt 5, 23; Mt 27, 75; Lc 23, 42...).

Oinarriaren amaian sudurkaria ageri denean, berriz, aditzoin guztiak ez dira molde berekoak. Batzuetan **t**-duna izan ohi da: **chuchent** (Mc 9, 27), **erscont** (Act 3, 7), **samint** (Col 3, 19) horzkari ahostuna gordetzen dutenak ere badira, hala nola, **arind** (Act 27, 38), **urrund** (Lc 22, 41), bai eta alboan oinarri soileko aldaera duten **ihund** (Lc 23, 45) /**ihun** (Rom 11, 10), **lagund** (Act 5, 36) /**lagun** (Lc 5, 7) ere (4).

Gainerakoetan, oinarria baizik ez da ageri: **aitzin**, **appain**, **azquen**, **bardin**, **çuçen**, **ezcon?** (5), **hiragun**, **karmin**.

Oinarriaren amaierako **-i** bokalaren galeraren ondorioz sortuak diren aditzen artean, **neurthu** (< neurri) eta **çaurthu** (< zauri) aditzei dagozkien aspektugabeko formak **t**-dunak dira: **neurt** (Apoc 11, 1; Apoc 11, 2; Apoc 21, 16...), **çaurt** (Mt 21, 35; Mc 12, 3). Aldiz, **aguertu** (< ageri) eta **bihurtu** (< bihurri) aditzenak **t** gabekak dira beti: **aguer** (Mt 1, 20; Mt 2, 19...), **bihur** (Lc 2, 45; Othoitz 1269-7).

también encuentra junto a vocablos vasc. auténticos y antiguos; ej.: *dasta.tu* 'gustado', *sendi.tu* (2) 'sentido', *besar.ca.tu* "abrazado";

2.ª Una más antigua, con vocal inicial *e-* o *i-*, que a su vez, según su terminación, se divide en:

a) Los que después de consonante terminan en *i-*; ej.: *e.kharr.i* 'traído', *i.khus.i* 'visto'.

b) Y los que después de vocal terminan en *-n*; ej.: *e.ma.n* 'dado', *i.za.n* 'sido'".

(2) Ohiko bidea jarraituko dugu erreferentziak ematean, hots, kapitulua eta bertsikulua, hurrenez hurren. Testuak halakorik egiteko aukera ematen ez duenean, berriz, orrialdea eta lerroa, edota orrialdea eta zutabea bereiziko dira.

Bestalde, aditzoinen ororen erreferentziak hona aldatzen ibili gabe, nagusien eta bereizgarrien iritzi diegunei soilik alboratuko zaizkie.

(3) Baita **berant esten** (Adv 261-24) aditz elkartuaren lehen osagai gisa.

(4) Nolanahi ere, ondarreko ahostun hori grafia mailakoa (ez ahoskera mailakoa) baino ez dela dirudi. (Michelena 1985;:235; Lafon 1944-II-19).

(5) **Ezcondu** aditza eratorria ote den zalantza egin daiteke. Bide beretik, aitortu behar dugu aurrerago aipatuko diren **eçagutu**, **garaitu**, **usatu**... aditzak eratorriez at utzi ditugula baina inolako ziurtasunik gabe.

Bide beretik, **lothu** eratorriaren (6) aditzoinak ere **-t** gordetzen du bukaeran: **lot** (Mt 14, 31; Lc 10, 34; Io 19, 40...).

Ondarreko **-di** silabaren laburdura jasan duten oinarrietatik eratorriak diren **hantu** (< handitu) eta **hertu** (< (h)erditu)-ren aditzoinek ere **-t** dute beti: **hant** (Act 28, 6; Rom 11, 20; 1 Cor 4, 6), **hert** (Catech 1335-18; Catech 1348-10) (7).

Gainerako aditz eratorrietan molde ugari kausitu ahal izan ditugu. Amaieran **t**-rik ez dutenak batetik: **dei** (Mt 25, 14...), **eyhar** (Mt 21, 19...), **gur** (Mc 5, 6; Phil 2, 10), **handi** (Mc 4, 7...), **t**-dunak bestetik: **gueçat** (Mt 5, 13...), **ohart** (Lc 2, 43...), **urt** (Act 13, 41), eta bitariko aldaerak dituztenak azkenik: **arguit** (Lc 9, 29) /**argui** (Mc 9, 3), **arramberrit** (Catech 1371-31) /**arramberrri** (Catech 1306-18), **churit** (Mc 9, 3) /**churi** (Mt 17, 2), **guibelerat** (Mt 16, 23) /**guibelera** (Dedic 252-19), **icit** (Mt 17, 6) /**ici** (Mt 28, 4), **luçat** (ABC 1401-14) /**luça** (Catech 1321-22).

Erorritzez kanpoko aditzetarik, ondokoak ere **t** eta guzti ageri dira Leizarragagan: **akit** (He 12, 3), **eçagut** (Mt 21, 45...), **garait** (Lc 11, 22; Rom 12, 21...), **usat** (Somm 278-8...), **vençut** (Tit 1, 9; 2 Petr 2, 20). Baita **iracurt** ere, behin bakarrik ordea:

Titulu haur bada Iuduetaric anhitzec **iracurt** çeçaten. (Io 19, 20).

Aditz-partizipioak, jakina, **iracurtu** behar luke, kasu honetan bederen. Hala ere, Leizarragak ez darabil halakorik, baina bai **iracurri** (8). Aditzoinaren ohiko forma, berriz, **iracur** izanik, ezin ziurtzat jo daiteke **-i** ala **-tu** bukaerako partizipioari dagokion.

1.2. Aditz eratorri batzuen oinarriaren bukaerak xistukari afrikatua izanik, delako oinarri horri partizipioaren marka eranstea frikaria baino ez da agertu ohi, **abrastu**, **hustu**, **othoiztu** gisakoak lekuko (9). Halakoetan, aditzoina oinarriak berezkoa duen afrikatua duela azaltzen da. Era honetakoak ditugu **abrats** (2 Cor 8, 9), **bekaitz** (Mt 20, 24), **beltz** (Apoc 6, 12), **huts** (Mt 26, 7), **latz** (10), **motz** (1 Cor 11, 5-6), **othoitz** (Lc 5, 12; Act 16, 39) (11) eta **vitz** (2 Tim 1, 6).

(6) "lot 'atar' de lohi (part. lothu)". (Michelena 1985:423).

(7) Aditz-forma laburtua eta laburtugabea ez dira adiera berekoak, Leizarragagan behinik-behin: **handitu** 'handiago bihurtu' / **hantu** 'hanpatu, puztu', **erdi (izan)** 'umea mundura ekarri' / **hertu** 'gutxitu, murriztu'.

(8) **-i** zein **-tu** amaiko beste aditzik ere bada beskoiztarragan: **iratzarri/iratzartu**. Halakoetan, bigarren moldea **i**-dun partizipio zaharraren aldaera izan ohi da:

"Nadie debe esperar de estas líneas una luz sobre el origen de *egordi/ekhortü*, ya que no tienen otra finalidad que la de encuadrar esas variantes en un marco más amplio. Por de pronto, queda explicada la formación de *ekhortü* que, como todo participio en **-tu** que no de deja explicar sin más como préstamo o como denominativo, ofrece ya una dificultad de principio. De la confrontación con el roncalés se sigue sin más trámite que esa variante no es sino la forma *seriore* de un part. antiguo, comparable a *irakurtu* de *iracurri* 'leído', *iratzartu* de *iratzarri* 'despierto', *neur(h)u* de *neurri* 'medido', probablemente *sart(h)u* 'entrada, metido' de *sarri*, etc.". (Michelena 1972:344).

(9) Salbuespenik ez da falta halere, **beltztua** (Decl 1198-2z) adibidez. Gertari beraren isla dira **onhesten** (Tit 2, 4) eta **othoiztebar** (Decl 1209-1z) aditz-izenak ere.

(10) Behin bakarrik ageri da eta arazle gisa: **latz eraciten** (Dedic 250-2).

(11) **Othoi** aditzoina behin darabil Leizarragak: *Guero ilki ciradenean Iuduén synago-*

Boz (Mt 2, 10...) aditzoina da *-tu* saileko aditzen artean ondarrean frikaria duen bakarra; oinarria bera ere halakoxetzat jotzekoa dela uste dugu (12).

2. Aspektu burutua *-i* egiten dutenen aditzoina marka hori gabea izan ohi da: *ebil, eçar, egar, ekar, erabil, erekar, eror, estal, ethor, iar, igor, issur, itzul, itzur...*

Ondarrean aditzoinak xistukari frikaria nahiz afrikatua izan dezake:

ahanz (13), *berez, billuz, edas, erauz, eraunz, eros, haz, has, hez, iauz, iaunz, iharros, ikas, ikus, ikuz, irabaz.*

ardiets, ebats, eder ets, egotz, eracuts, erauts/eraits (14), *erts, gaitzets, hauts, iaus, ihardets, iracats, iraitz, irets, mirets, ohortz, onhets, sinhets.*

Zerrenda hauetatik at laga ditugun *eraci, eritzi* eta *utzi* aditzek aipamen be-
rezia eskatzen dute. Izan ere, ondoren ematen ditugun exenpluetan ikus daite-
keen bezala, horietan, aditzoinak inoiz ez du amaiko *-i* hori galtzen:

Eta ezgaitzala sar *eraci* tentacionetan, baina delivra gaitzac gaichtotic.
(Lc 11, 4).

Maiteác, elkarrri on *eritzi* dieçogun: (1 Io 4, 7).

Uzzi ceçan Iudea, eta ioan cedin berriz Galilearát. (Io 4, 3).

Horrenbestez, hiru aditzoi dagozkien partizipioa eta aditzoina molde bere-
koak dira Leizarragagan.

Aditz izenen *t(z)e* ezaugarria ere *-i* horri emendatzen zaio, hots:

adi eraciteari, bilha eraciteco, eçagut eraciten, orhoit eracitera, gaitz eritzitea, eritziteco, on eritziteco, utziten, utziteco, utzitera...

Eraci, eritzi eta *utzi*-k duten jokabide honen aurrean, agian ondoriozta dai-
teke aditzoinak berezkoa duela kasuotan amaiko *-i* hori, Leizarragaren hizkeran
bederen. Zernahi gisaz, *eritzi* aditza dela-eta, besterik ere erantsi behar da. Goiko
adibideetan ez bezala, *on/gaitz* eta *eritzi* elkarrri itsatsita ageri diren aditz elkartue-
tan ez da *i*-ren arrastorik ikusten. Adibidez: *onherizte, onherizteari, gaitzerizte, gaitzerizteric...* Egia da, halaz ere, Leizarragak inoiz ez duela *onheritzi* eta *gaitze-
ritzi* erako partizipiorik erabiltzen, ez adizki perifrastikoetan, ez forma nominali-
zatuetan; exenplu guztietan aditz-izen gisa baino ez dira ageri. Beraz, *onherizte-*
eta *gaitzerizte-*, beren adiztasuna neurri batean galdua dutelarik, agian bete-be-

gatic, othoi citzaten Gentiléc... (Act 13, 42). *Othoitu* bezalako partizipiorik, aldiz, inoiz ez.
Zubereran biak, *othoiztu* eta *othoitu*, ageri dira. (Lhande 1926).

(12) Nahiz euskaraz *botz* aldaera ere baden. (Michelena 1985;289). Leizarragagan, or-
dea, ez dugu honelakorik aurkitzerik izan.

(13) Aditz honen partizipioa bitara ematen du Leizarragak: *ahanci/ahance* (behin).
Ohortzi/ohortze aldaeretatik, berriz, bigarrena darabil maizenik. (Schuchardt 1900:161).

(14) *eraits* agerraldi bakarrekoa da, arazle gisa: *eraits eraciten* (Apoc 13, 13).

tean izentzat jo beharko genituzke, eta horrenbestez, izenaren araberako tratamendua eman (15).

Bestalde, *ahanci/-e* eta *ohortzi/-e* aditzetan jokabide bateraturik ez da ondarreko *-i* horri dagokionez. Aditzoina beti *-i* gabea izanik ere (ikus goiko *ahanz* eta *ohortz* moldeak), aditz-izena bitariko da Leizarragagan, *i*-duna nahiz gabea: *ahanciten* (Adv 255-26), *ahancitera* (Othoitz 1268-32; 1272-18) nahiz *ahanzten* (Phil 3, 14); *ohortziten* (Catech 1312-33; 1347-6; 1365-13) nahiz *ohorzten* (Lc 23, 0), *ohorztera* (Mt 8, 21...), *ohorzteco* (Io 19, 20)...

Ari-k (16), berriz, aditzoin denean ondarreko *-i* gordetzen du: *ari adi exhortatzen* (Tit 2, 15), *ari adi redarguitzen* (2 Tim 4, 2). Ez, ordea, aditz-izeneko formetan:

Bere Apostoluc predikatzen eta batheyatzen *artzera* igorri. (Mt 28, 0).

Stadioa, cen spatio lastercaco chedatubat: orain nehorc barrán *artzeco* eguin baleça beçala: (Decl 1212-2z).

Languiten escuz *artzeco* eta travaillatzeco. (Decl 1242-2z).

Erdi-ren aditzoina bitara ageri da: *erd* (behin bakarrik) eta *erdi* (gainerakoe-tan):

Eta *erd* cedin seme ar batez...(Apoc 12, 5).

Eta etzeçan hura eçagut, bere lehen semea *erdi* cedin: (Mt 1, 25).

Aditz-izena, berriz, *-i* gabea da, *ertzeco*:

Eta guertha cedin hec han ciradela, compli baitzitecen haren *ertze-co* egunac. (Lc 2, 6).

Vici aditzak amaiko *-i* berezkoa duela esan liteke, aditzoin nahiz aditz-izeneko moldeetan gordetzen baitu:

Ecen ni Legueaz Legueari hil içan nazayó, Iaincoari *vici* nequionçat...(Gal 2, 19).

Goiticora, baldin Leguean manatzen çaicun formaren araura *vicitzen* cinez enseya bagaitez...(Catech 1326-36).

Partizipioa *-qui*, *-ki* (17)/-*gui* egiten duten aditzez ere beste horrenbeste esango genuke. Hona hemen Leizarragak aditzoin gisa darabiltzan formak: *auriz-*

(15) Hots, forma ihartu edota lexikalizatu gisa.

Koldo Mitxelena-ren ustez, bestalde, adizki horietan —baita *onherran* (Lc 6, 26) aditzean ere— ageri den aspirazioak benetako elkarketa adieraziko luke:

“Cf. Ioh. 17, 26: *niri on eritzi draután onheriztea* “dilectio quam dilexisti me”. La misma diferencia entre *on eritzi* y *onherizte*, donde la aspiración es como la marca de un verdadero compuesto, se encuentra comparando Lc. 6, 26, *onherranen çaituztenean* “cum benedixerint uobis” con 1 Cor. 4, 12, *ungui erraiten dugu* “benedicimus”. (Michelena 1985:211).

(16) Partizipiotzat jotzekoa, berez, *ari izan* bada ere; bide beretik, aurrerago aipagai izango ditugun *erdi* eta *vici*-ren partizipio burutuaren formak *erdi izan* eta *bizi izan* lirateke.

(17) Herskari aspiratua (*kh*). Exenplu bakarra: *ilki*.

qui (Apoc 14, 20; 2 Cor 8, 13; 1 Thes 4, 6), *aurdigui* (Io 8, 7) (18), *ebaqui* (Io 18, 10; Act 27, 32), *edequi* (Mt 25, 28...), *eduqui* (1 Thes 5, 13...), *eraiqui* (Act 9, 41), *eratchequi* (Mt 6, 27...), *hunqui* (Io 27, 17...), *iaiqui* (Mt 9, 5...), *iarreiqui* (Adv 268-28...), *idoqui* (Mt 13, 48...), *iguriqui* (1 Cor 11, 33...), *iharduqui* (Act 11, 2), *ilki* (Mt 3, 16...), *irachequi* (Catech 1330-19), *iraungui* (Eph 6, 16...), *irequi* (Apoc 3, 20...) (19). Aditz izenetan ere marka osoa gordetzen dute: *aurizquiten*, *aurthiquiten*, *ebaquiten*, *edequiten*, *eduquiten* (20), *eratchequiten*...

3. Burutuan marka ageririk ez duten aditzen artean, *-n* amaikoak, bai eta *iayo*, *io*, *itho* eta *hil* (21) aditzak ere, alбора utzirik (hauetan, salbuespenik gabe, aditzoina eta partizipioa molde berekoak izan ohi baitira Leizarragagan sail honetako beste hiru aditz bereziki aipatzekoak: *bethe*, *busti* eta *erre*.

Bethe eta *erre*-ren aditzoina bitarikoak da: partizipioaren eite berekoa bata, *bethe*, *erre*, eta ondarrean *-a* duena bestea, *betha*, *erra* (22):

Dioste Iesusec, *Bethaitzaque* kubac urez. Eta *bethe* citzaten garairano. (Io 2, 7).

Arte curiositatezcoz usatu ukan çutenec-ere, anhitzec *bere* liburuac eka-rriric *errecitzaten* gucièn aitzinean: (Act 19, 19).

Eta regue ençunic *hori* asserré cedin: eta igorrriric bere gendarmesac, deseguin citzan guicerhaile hec, eta hayen hiria *erra* ceçan. (Mt 22, 7).

Aditz-izenak ere *a*-dunak dira: *bethatzen* (Mc 4, 37; Lc 2, 40...), *bethatzera* (Lc 15, 16), *erratzen* (Mt 13, 40; Apoc 8, 8...), *erratzea* (Apoc 16, 8)...

Molde berekoa dugu *gordatzen* (Io 12, 0; 1 Cor 16, 2) ere, baina aditzoina *gorde* da, eta ez **gorda-* (23):

Baina bat recebitu çuenac ioanic aitzur ceçan lurrean, eta *gorde* ceçan bere nabussiaren dirua. (Mt 25, 18).

(18) Aditz honen hiru aldaera aurkitu ahal izan ditugu gure *corpusean*, *qui*-duna, ga-bea eta *gui*-duna: *aurthiquiten*, *aurthiten*, *aurdigui*.

(19) Euskal gramatikak, haatik, ez datoz bat aditzon aspektugabeko forma ematera-koan. Horrela, Gèze (1873), Ithurry (1895) eta Lafitterentzat (1944) *ilk(h)i* / *jalkhi* / *ialgi* / *jalgì* aditzoinak *ki/gi*-dunak dira; beste batzuek, berriz, amaieran *k* baino ez dute: *ebak*, *eduk*, *etchek*, *edek/idek*, *idok*... Gainerakoetan —euskalki mailako ezberdintasunak direla medio apika— ez da adostasunik hiru autore hauen artean: *iarraik/jarraik* (Ithurry, Lafitte), *jarraiki* (Gèze)...

(20) *Eduqueiten* ere ageri da, bi bider.

(21) Azken mota honetakoak, izatez, adjektiboak baino ez lirateke:

“Des formes comme *bethe* “rempli”, *erre* “brûlé”, *gorde* “caché”, *iayo* “né”, *hil* “mort”, pourraient faire croire à l’existence de participes terminés par *e* ou *o* ou par une consonne autre que *n*; mais ce sont en réalité des adjectifs employés avec valeur de participe passé; à certains d’entre eux s’est adjoint un participe passé en *a-tu*: *bethatu*, *erratu*, *gordatu*”. (Lafon 1944-II, 10).

Ik. halaber Michelena (1977:318).

(22) Agerraldiei dagokienez, maizago ageri dira *e*-dun formak besteak baino.

(23) Bide beretik, *ehaiten* (Lc 2, 19; 17, 35); *eho*-ren aditzoinetako exenplurik ez dugu kausitu, hala ere.

Busti-ren aditzoina, berriz, a-duna baino ez da:

Orduan harc oihuz cegoela erran ceçan, Aita Abraham, auc misericordia niçaz, eta igor eçac Lazaro, **busta** deçan bere erhi mocoa urean...(Lc 16, 24).

* * *

Amaitzeko, eta ondorio modura, esan liteke Leizarragak ez darabilela beti molde bat bera sail bereko aditzen aspektugabeko forma eratzean. Horrela, **-tu/-du** sailekoetan (eratorrietan bereziki) ikusi bezala, batzuetan amaiko **-t** hori berezkotzat har badaiteke ere, sistematikoki hala darabilenean bederen, bestetan beskoiztarrak ez du gisa berean jokutzen. Hau dela-eta, Mitxelenak **t**-dun aditzoin horien gainean esanak ekarri nahi genituzke hona:

Desgraciadamente, no se ve con toda claridad cómo se han formado los radicales, pues por ejemplo, cuando el part. acaba en **-tu (-du)**, al radical le puede faltar esta sílaba o bien sólo su vocal final (part. **-tu, -du / rad. -t**): el suletino es sin duda el dialecto que cuenta con un número más crecido de radicales en **-t**.

Una interpretación posible es la siguiente: En los verbos denominativos, lo que acompañaba al auxiliar en un principio era el tema nominal mismo, no el part. derivado: Leiz. *ezadila ichil* 'no te calles' era literalmente 'no te vuelvas callado', *aldara eztadiñçat* 'para que no se aparte' lit. 'para que no se haga al lado'. Pero, si el sintagma se comportaba como un compuesto nominal, **-t** podía aparecer al final de ciertos radicales: Oih. *bat nendin* 'me encontré' de *bat* 'uno' (part. *bathu*), lot 'atar' de *lohi* (part. *lothu*), Sauguis *zilhet* de *zilhegi* e incluso Leiz., etc. *hant* 'hinchar' de *handi* (part. *hantu*). Más adelante, se antepondría al auxiliar acaso en ocasiones el participio en vez del tema nominal del cual era derivado. De cualquier modo, **-t** resultaba útil en cuanto podía convertirse en la marca que lo distinguía del tema nominal en los denominativos: *ur* 'agua' / *urt*, part. *urthu*, *xuri* 'blanco' / *xurit*, part. *xuritu*, etc. (Michelena 1985: 423).

Zernahi gisaz, delako bereizketa hori ez da somatzen Leizarragaren **argui/arguit, churi/churit** erako bikoizketetan. Ikus, bestela, ondoren ematen ditugun exenpluak:

Eta transfigura cedin hayén aitzinean, eta **argui** cedin haren beguithartea iguzquia beçala, eta haren abillamenduac **churi** citecen arguia beçala. (Mt 17, 2).

Eta haren abillamenduac **argui** citecen, eta haguiz **churit** elhurra beçala, halaca non bolaçalec lurraren gainean ecin hain churi eguin bai-leçaque. (Mc 9, 3).

Eta othoitz eguiten cegoela, haren beguitharteco formá mutha cedin, eta haren abillamendua **churit** eta chist-mista beçain **arguit**. (Lc 9, 29).

Bestalde, *eraci*, *eritzi*, *utzi*, *vici* eta *-qui,-ki/-gui* sailekoek berezkoa lukete ondarreko *-i* amaia. Baita *ari* eta *erdi* (salbu *erd*) aditzoinek ere, nahiz aditz-izeneko formatan besterik erakutsi. Alderantziz, *ahantz* eta *ohortz* beti ere *-i* gabeak direlarik (partizipio burutua *-i* egiten duten aditz gehientsuenak bezalaxe), aditz-izena ez da aldiro eite berean agertzen (*ahantzzen/ahancitzen*).

Azkenik, gogora ekarri nahi genituzke aipatu berri ditugun *bethe/betha*, *erre/erra* bikoteak, eta molde bakarreko *gorde* eta *busta* aditzoinak.

Aditzoin-molde ezberdinen hautatzearen arrazoia, apika, Leizarragak itzulpena ontzean baliatu zuen hizkeran bertan funtza liteke. Izan ere, zola lapurtarra den arren, zubererazko eta behe-nafarrerazko ukituak ere antzeman ohi direla adierazi izan da behin baino gehiagotan. Itzultzaileak berak, besteak beste "Heuscalduney" (254. or.) deritzan hitzaurrean aitortu zigun bezala, ez zuen hizkera bakar batera lerratu nahi izan, hala jokatzek irakurle-entzuleen kopurua murriztuko baitzuen. Irtenbidea, beraz, hizkera ezberdinei tartea egitean zetzan, itzul-lana ahalik eta euskaldun gehienengana iritsiko bazen bederen. Horrenbestez, ez litzateke harritzeko beskoiztarraren lanean zehar hizkera ezberdinetatik jaso moldeak topatzea (24).

Arrazoiak arrazoi, Leizarragak erabili zituen aditzoin-moldeak agerian ipini baizik ez dugu egin nahi izan, arestian agertutako gure asmoari eutsiz. Egungo euskarak jarraitu behar duen bidean sarri askotan atzera begiratzea ezinbesteko gertatzen denez, halaxe jokatu uste dugu geuk ere, biltzar honetarako hizkuntzaren alderdi nimiño bat, besterik ez bada ere, hizpide eta aztergai hautestean.

BIBLIOGRAFIA

EUSKALTZAINDIA, 1987, *Euskal Gramatika. Lehen Urratsak II*, Bilbo, Euskaltzaindia.

—, 1993: *Euskal Gramatika Laburra: Perpaus Bakuna*, Bilbo, Euskaltzaindia.

GÈZE, L., 1873, *Eléments de Grammaire Basque*, Bayonne (1979, San Sebastián, Hordago).

INCHAUSPE, Abbé, 1858, *Le Verbe Basque*, Bayonne (1979, San Sebastián, Hordago).

ITHURRY, J., 1895, *Grammaire basque. Dialecte labourdin*, Bayonne (1979, San Sebastián, Hordago).

(24) Kontuan izanda, bestalde, lau laguntzaile ere izan zituela —hauetarik bi gutxienez zuberotarrak (Michelena 1961:52, Lafitte 1972:146)— egindako lana berrikusi eta zuzentzeko. Honek ere, behar bada, izan zuen nolabaiteko isla itzulpenaren hizkeraren hainbat alderditan.

- LAFITTE, P., 1944, *Grammaire Basque (Navarro-Labourdin littéraire)*, (1962₂, 1979₃, Baiona, Ikas).
- , 1972: “Zer dakigu Leizarragaz?”, *Euskera* XVII, 143-148.
- LAFON, R., 1944, *Le système du verbe basque au XVIème siècle* (1980₂, San Sebastián, Elkar).
- , 1972: “Joanes Leizarraga, itzularia eta idazlea”, *Euskera* XVII, 148-154.
- LHANDE, P., 1926, *Dictionnaire basque-français et français-basque*. Tome I, *Dictionnaire basque-français*, Paris, G. Beauchesne.
- LEIÇARRAGA, I., 1571, *Jesus Christ gure Iaunaren Testamentu Berria, Kalendrera eta ABC*, edo *Christinoen Instructionea* (1900, I. Leizarraga's *Baskische Bücher von 1571 (Neues Testament, Kalender und Abc)* herausgegeben von Th. Linschmann und H. Schuchardt, Strassburg; 1990, Bilbo, Euskaltzaindia).
- MICHELENA, L., 1961, *Fonética histórica vasca*, San Sebastián, Diputación de Guipúzcoa (1977₂, 1985₃).
- , 1972, “Léxico vasco y etimología”, *Beiträge zur Romanistik und Allgemeinen Sprachwissenschaft. Festschrift Wilhelm Giese*, Hamburgo, 1972, 79-95 (1987, *Palabras y Textos*, Vitoria, UPV/EHU, 337-348).
- , 1977, “Notas sobre compuestos verbales vascos”, *Revista de dialectología y tradiciones populares* 33, 245-271 (1987, *Palabras y Textos*, Vitoria, UPV/EHU, 311-335).
- SCHUCHARDT, H., 1900, “Introducción a las obras de Leizarraga”, trad. I. Ruiz Arzalluz y J. M.ª Velez Latorre (1990, Bilbo, Euskaltzaindia, 127-240).
- , 1923, *Primitiae Linguae Vasconum*, Halle.